

REIAL ACADEMIA CATALANA DE BELLES ARTS DE SANT JORDI

1a JORNADA PRESENCIA, VISIBILITAT O INVISIBILITAT DE LES DONES ACADÈMIQUES DE L'ÀMBIT DE LES HUMANITATS

14 de desembre de 2017

Organitza: Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, amb l'ajut per a projectes puntuals: artístics, literaris, tecnològics o de qualsevol disciplina cultural d'interès per a la ciutat que es realitzen entre els mesos de juliol i desembre de 2017 de l'Institut de Cultura de Barcelona (ICUB) (BOPB 2/6/2017).

El president de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, senyor Joan Antoni Solans, obre la sessió pública celebrada a la Sala Fortuny de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.

A continuació s'obrí el debat i l'acadèmica de número, senyora Pilar Vélez –Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi i Reial Acadèmia de Bones Lletres– moderà la taula, composta per les senyores M. Àngels Domingo –Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona–, Isabel Campi i Raquel Lacuesta –Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi– i Mercè Otero –Associació Ca la Dona–. I, a la fila 0 amb les senyores: M. Rosa Vives –secretària general de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi–, Pilar Bayer –Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona–, Amèlia Riera –acadèmica d'honor de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi– i M. Assumpció Raventós Belles Arts de Sant Jordi– i M. Assumpció Raventós –acadèmica corresponent de

Es presentaren les diferents ponències, tan presencialment per part de les presents, com aquelles que ens les varen fer arribar per escrit, que adherint-se a l'acte els fou impossible d'estar físicament. Es debateren diversos aspectes entre el públic i com a millor resum presentem a continuació les aportacions que les dones de la jornada ens han deixat. Un valuós material de treball que sens dubte esdevé un estímul per continuar indagant en el rol de les dones en les Acadèmies.

MARTA JOVÉ

Coordinadora Territorial a Barcelona de l'Institut Català de les Dones

Com a representant de l'Institut Català de les Dones és per a mi un plaer participar avui en aquesta Jornada de Presència, visibilitat o invisibilitat de les dones acadèmiques de l'àmbit de les Humanitats.

Avui dia afortunadament les dones som a molts llocs de la vida social i pública però a voltes amb estranyament. Per una banda, això segurament té molt a veure amb que no s'ha donat suficient valor als coneixements i les relacions que comporten la creació i el manteniment de la vida, la sostenibilitat de la vida, que majoritàriament han dut a terme i duen a terme a la família i a la societat les dones i que hauria de tenir un reconeixement més gran.

Per altra banda, les dones senten aquest estranyament perquè la feina feta per dones en qualsevol àmbit

públic, més enllà de casa seva i de la realitat pròxima, no ha tingut repercussió social o històrica. És així que ens manquen complicitats, referents, una cultura que ens agomboli: la genealogia femenina.

La vida de les dones al món occidental sovint ha estat relegada a un segon pla, si bé no ha estat lineal: ha tingut moments de més llibertat seguits després per èpoques de reacció a aquesta llibertat. Ara bé, les dones han tingut moments de llibertat i creativitat. I en el món acadèmic hi ha hagut dones, tot i la dificultat d'accedir-hi... Hi ha hagut matemàtiques, pintores, polítiques... Hi ha hagut moltes dones que s'han dedicat a diferents camps del saber.

Això no treu que els historiadors, els enciclopedistes, els acadèmics, els guardians de la cultura oficial sempre han estat homes i els actes i les obres de dones no han passat a la història o les han emmarcat en un àmbit subaltern. De fet, en l'establiment d'una institució clau, la universitat, el 1255 a la Universitat de París es va imposar la lectura obligatòria de les obres d'Aristòtil, i, a aquesta universitat, la van copiar les altres.

D'Aristòtil, filòsof del segle IV abans de Crist, es va llegir, comentar i divulgar la “teoria de la polaritat entre els sexes”, que de fet havia perdurat en el temps i que amb la universitat va tenir un nou marc d'actuació. La “teoria de la polaritat entre els sexes” diu que els homes i les dones som significativament diferents i que els homes són superiors a les dones. Una teoria, doncs, obertament misogínia i patriarcal.

Després, s'han anat feminitzant les universitats i acadèmies però moltes vegades el patró que impera continua essent un patró únic, pretesament universal, que sol coincidir amb el saber fonamentalment masculí: caiem en l'androcentrisme.

L'androcentrisme és sobretot una perspectiva present en els continguts, el llenguatge i els mètodes educatius. Consisteix fonamentalment en una versió determinada i parcial que considera que el que han fet els homes és el que ha fet la humanitat o, a l'inrevés, que tot el que ha aconseguit l'espècie humana ho han realitzat només homes. D'alguna manera o altra, es valora només el que és masculí.

Quan les nenes, les noies, les dones, s'han d'afrontar al coneixement, a la participació escolar o en societat, moltes vegades no se senten prou interpel·lades. Perquè no es fa referència a les dones predecessores, ni es reflecteix el món de les dones, i, malauradament, el llenguatge és aquest llenguatge presumptament universal però que no s'adreça a les nenes ni a les dones. I això produeix cert estranyament, per més que t'hi acabis habituant.

És imprescindible incorporar al saber acadèmic i universitari, als museus, a l'escola, tots els referents culturals i històrics de l'entorn. Cal abordar totes les àrees del coneixement des de la perspectiva de gènere i de les dones, recuperant el lideratge femení que hi ha hagut.

Afortunadament des de molts àmbits ja s'està fent una tasca important perquè es visualitzin aquestes diferències i per recuperar la memòria de les dones i fer surar les contribucions actuals, però encara falta molt a fer i és fonamental de fer-ho. Si coneixem qui som, com som i on som des de la diferència serem capaces i capaços d'avançar cap a una societat més justa, lliure i igualitària.

Iniciatives com aquesta permeten crear un espai de reflexió molt necessari en un àmbit constructor del saber. Cal superar aquesta pretesa objectivitat del món acadèmic i científic. És una trampa que escatima la llibertat femenina en nom del principi d'igualtat de sexes, que és una cosa molt diferent de la igualtat d'oportunitats. Cal recuperar la figura de l'autoritat femenina i el poder transformador que té. Així el pensament humà és molt més ric. Les dones hi guanyem —els referents són molt importants per poder reconèixer el propi desig—, i tota la humanitat també.

Per superar el saber androcèntric, necessitem persones que amb entusiasme i determinació en el seu

estudi siguin capaces de recuperar personatges, fets, sabers de dones. Benvingut sigui el vostre desig i la vostra perseverança que us porta a endegar estudis acadèmics de caràcter històric, artístic, científic i social, rescabulant així la història i la feina de les dones acadèmiques.

Pensem que reconèixer les aportacions de les dones, el seu paper actiu i creatiu, recuperar la genealogia femenina, és imprescindible per transformar imaginaris culturals i avançar en una societat on les diferències entre dones i homes no esdevinguin desigualtats. Construir una Catalunya democràtica, capdavantera i on la justícia social sigui una realitat per a dones i homes passa per recuperar la història de les dones. Per això, des de l'Institut Català de les Dones estem contentes de poder participar en una jornada com la d'avui.

Gràcies per la vostra atenció.

M. ÀNGELS DOMINGO

Escultora, signa la seva obra com a **MADOLA**.

Acadèmica numerària de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.

Vinc en representació de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. De la secció núm. 7, de les Arts, de la qual sóc secretària, per parlar sobre la presència, la visibilitat o invisibilitat de les dones acadèmiques de l'àmbit de les humanitats.

Per valorar actualment la presència de les dones en les acadèmies, primer voldria comentar quina ha sigut la història i l'evolució en el transcurs del temps.

Fou a mitjans del segle XVIII, amb la il·lustració, que les estructures polítiques, socials i culturals van començar a fonamentar la igualtat i la justícia social. És en aquest període que s'aconsegueix la deslegitimació de les jerarquies polítiques absolutistes i religioses, i es generen nous conceptes: societat civil, llibertat civil, drets de la ciutadania, contracte social. Malgrat les limitacions i contradiccions que existeixen entre els crítics, filòsofs o teòrics de l'època, és el moment de la història en què les dones

comencen a ser valorades pel seu treball.

En el cas de la nostra Acadèmia, el 1764 es funda la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. Primer, com a Conferència Physycomatemàtica Experimental, era una societat privada; més tard fou per una Reial Cèdula que el 1765 es va transformar en Reial Conferència Física, un cos públic consultiu del rei per als assumptes del Principat de Catalunya. Una altra Reial Cèdula el 1770 va canviar el seu nom pel de Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona, fins que, finalment, una Reial ordre de 1887 li va donar el nom actual.

En tota la història de la Reial Acadèmia de les Ciències i de les Arts de Barcelona cap dona no ha sigut presidenta; i en l'actualitat, dels 75 membres numeraris, només el 10% són dones. A la Junta Directiva només hi ha una dona, la vicesecretària general i en la direcció de les seccions no n'hi ha cap.

Aquestes dades coincideixen bastant amb un estudi que el 2004 va fer la Inter American Network of Academies of Sciences (IANAS) recopilant informació de 69 acadèmies de tot el món, que representen el 63% del total, i que va donar les següents conclusions:

- . La mitjana de dones era del 12%.

- . En 30 de les 69 acadèmies estudiades, les dones representaven un 10% més o menys. I estaven més ben representades en ciències socials, humanitats i art (16%). Li seguien les ciències biològiques (15%) i les ciències mèdiques i de la salut (14%). En matemàtiques la presència era del 6% i en les enginyeries amb prou feines un 5%.

- . Curiosament, la presència de dones en els òrgans de govern de les acadèmies era del 20%, molt per sobre de la mitjana de les dones entre els seus membres, que era del 12%.

L'estudi ofereix dues hipòtesis per explicar aquestes dades. D'una banda, és possible que la presència de més dones entre els membres dels òrgans de govern es degui al fet que els acadèmics estan més sensibilitzats per la idea de la importància de fomentar la visibilitat femenina. D'altra banda, està comprovat que les dones són més proclius a oferir el seu temps per a la realització de tasques organitzatives o administratives.

Tots aquests resultats no són gens sorprenents, i es corresponen bastant amb la situació de la dona en l'àmbit científic i en gairebé qualsevol àmbit professional.

Hem de pensar que el temps, a poc a poc, corregirà aquesta descompensació, però no està de més donar un toc d'atenció.

En el cas de les dones dins les acadèmies de Belles Arts, és durant la primera meitat del segle XX que s'aproximen amb entusiasme al món de les avantguardes artístiques treballant i fent-se un nom. Però veiem que la majoria dels crítics de renom són homes, i tant el professorat de les escoles d'art com els jurats dels concursos majoritàriament els componen homes.

Només a partir dels anys seixanta, amb la consolidació del moviment feminista i la lluita pels drets de la dona, es comencen a realitzar estudis que van traient de les ombres les artistes de tots els temps, algunes de les quals havien gaudit de gran èxit en la seva època per l'extraordinària qualitat dels seus treballs. Això fa que, a poc a poc, vagin entrant en les acadèmies com a acadèmiques numeràries.

Com a mostra d'aquestes reivindicacions, podem assenyalar que el 1989 el grup d'activistes feministes Guerrilla Girls varen col·locar un gran cartell enfront del Metropolitan Museum de Nova York, on hi havia una figura simulant la reconeguda *Odalisca* d'Ingres, amb una màscara de gorilla, i on es podia llegir: "Han d'estar nues les dones per entrar al Metropolitan Museum? Menys del 5% de les artistes de la secció d'Art Modern són dones, però el 83% dels nus són femenins".

Guerrilla Girls és un exemple que l'art pot tenir una acció en la societat. L'art sempre ha reflectit el context social i un dels nostres deures és criticar-lo.

Veiem, doncs, la importància de reivindicar el nostre paper dins la societat; ja no només en l'acadèmia, sinó en la història en general. Perquè les dones representem la meitat de la població; i la història general no és només esbiaixada, sinó que és tallada per la meitat.

La nostra invisibilitat, podem dir, és del domini públic; però s'ha mantingut al llarg dels segles i de tota la història, i encara perdura; i no només en l'àmbit acadèmic, sinó en tots els àmbits de la nostra vida. Convé, doncs, que seguim examinant-ne tots els motius i "desconstruint" si cal, perquè la nostra presència en la història deixi de ser desequilibrada i esbiaixada.

MERCÈ DURFORT I COLL

Doctora catedràtica de Biologia cel·lular de la Facultat de Biologia. Universitat de Barcelona.
Acadèmica de número de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.

Lamento molt no poder acompanyar-vos en aquest acte.

Tal com se m'ha demanat envio una nota contestant el guió.

Introducció: El meu principal objectiu després d'obtenir el títol de doctor, d'haver guanyat les oposicions a professor adjunt i finalment la càtedra de Biologia cel·lular era bastir des de pràcticament zero un departament d'aquesta àrea a la Facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona.

Mai m'havia plantejat formar part de cap Acadèmia, per bé que era sòcia de diverses societats de l'àmbit de la Biologia.

Va ser una sorpresa rebre el mateix any 1988 dues invitacions: la de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona i la de l'Institut d'Estudis Catalans. Coneixia les dues per haver assistit a actes i conferències diverses. A l'Institut d'Estudis Catalans hi vaig entrar d'immediat, essent la segona dona d'incorporar-s'hi, la primera havia estat la Dra. Creu Casas de la Universitat Autònoma i de perfil farmacèutica i botànica.

(a): L'ingrés a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona va ser quan el padrí va tenir fet el

discurs de recepció, el desembre de 1993. En ser la primera dona que hi ingressava en 229 anys d'existència de l'Acadèmia, excepcionalment, el meu padrí va ser el president de la mateixa, l'Il·lm. Sr. Enric Freixa. Vaig ser molt ben acollida, amb respecte i amabilitat. En aquella època la mitjana d'edat dels acadèmics era força alta i jo amb 50 anys justos esdevenia la més jove.

Els acadèmics que van presentar la meua candidatura havien estat tots ells catedràtics de la Facultat de Biologia i per tant professors meus durant la carrera i col·legues de Junta de Facultat després.

(b): A l'Acadèmia vaig tenir ben aviat càrrecs de gestió: secretària primer i directora després de la secció cinquena, durant dos mandats consecutius i per tant membre del Consell Directiu, posteriorment comptadora, vicesecretària primera i vicepresidenta després en la Comissió Permanent presidida pel Dr. Ramon Pascual. Des dels diversos càrrecs he tingut sempre llibertat total i les meves propostes han estat sempre escoltades i aprovades.

En acceptar la vicepresidència vaig deixar dit molt clarament que arribat el moment no aspiraria a la presidència per una sèrie de motius que van ser entesos i admesos.

(c): En els 24 anys transcorreguts des del meu ingrés, el nombre de dones acadèmiques ha passat de una a deu (dues són electes, pendents d'ingressar). Aquestes xifres són sobre un total de 60 membres numeraris (no comptabilitzo els dispensats d'assistència, els emèrits i els corresponents, tots homes). La meua incorporació a la Reial Acadèmia ha estat molt enriquidora, cal tenir present que la Biologia s'ha desenvolupat mercès al progrés d'altres ciències: física, química, matemàtiques, informàtica, entre altres, i tenir l'oportunitat d'escoltar i discutir amb recercadors d'aquests àmbits és una gran oportunitat.

L'any 2000 vaig ingressar a la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya com a membre corresponent i el 2007 a la Real Academia de Doctores de España (Madrid) també com a membre corresponent.

Nota: Cal assenyalar que no és fàcil trobar candidates que acceptin formar part de les Acadèmies pel fet d'haver de conciliar les tasques laborals (i/o docència) amb les tasques familiars i complir amb els requeriments de les Acadèmies (treballs de torn i assistència).

RAQUEL LACUESTA

Acadèmica de número de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Aquesta és la primera jornada de dones acadèmiques que celebrem a Barcelona, potser a Catalunya, potser a l'Estat. I he de confessar que jo mai no m'he queixat ni de la meva condició de dona, ni de discriminacions en el sí de la família, ni de mancances d'oportunitats per a la meva formació, ni tampoc de mancances d'oportunitats per exercir un treball o un càrrec, dins de l'Administració, que va ser el meu context professional i laboral.

No vaig ser primera en res, ni a casa meva, ni en els estudis, ni en la professió. Abans, ja havien fet moltes coses les meves àvies i besàvies. Una d'elles, que era mestra, podria haver estat la primera o la segona dama funcionària telegrafista de l'Estat. Bé, sí que vaig ser la primera historiadora de l'art que entrà a formar part de la Comissió de Defensa del Patrimoni Arquitectònic del Col·legi d'Arquitectes de Barcelona. Una cosa estranya, aleshores, però cert. A mi m'ha anat bé ser dona. Però parlo des de la parcialitat que em contextualitza haver nascut en el sí d'una família amb estudis, d'un pare republicà represaliat després d'una guerra estúpida i inútil, i vidu amb quatre filles.

Sempre m'he sentit respectada i valorada. Però sí que sóc conscient que he estat privilegiada en un món on els homes han gaudit de major presència pública. Sóc, d'aquesta il·lustre Acadèmia, i per ordre d'antiguitat, la que fa 7 entre les acadèmiques de número actives.

N'he comptat 37 en total, entre acadèmiques d'honor, supernumeràries, numeràries i corresponents. Totes som de mitjan segle XX cap ací. I vull homenatjar-les des d'aquesta estrada recordant-les amb noms i cognoms.

Acadèmiques antigues:

. D'honor: Alcía de Larrocha i de la Calle, Mercè Llimona i Raymat, Victòria dels Àngels López i Garcia.

. Numeràries: Montserrat Gudiol i Corominas.

Acadèmiques actuals:

. D'honor: Liliana Godia i Guardiola, Amèlia Riera i Toyos i Montserrat Torrent i Serra.

. Supernumeràries: Helena Cambó i Mallol.

. Acadèmiques de número: Isabel Campi i Valls, Mireia Freixa i Serra, Montserrat Isern i Delclós, Raquel Lacuesta Contreras, Pilar Vélez i Vicente, i Maria Rosa Vives i Piqué.

Acadèmiques corresponents antigues i actuals: Elisa Arimany i Brosa, Maria Lluïsa Borràs i González, Glòria Bosch i Mir, Maria Antonietta Crippa, Rosa Maria Fernández García, Anna Hyatt-Huntington, Eva Maria Koppel i Guggenheim, Magdalena Leroux Comendador, Begoña Lolo Herranz, Hortensia Núñez-Ladevèze, Carme Rosa Olària i Puyoles, Arleen Pabón Charneco, Francesca Pallarés i Salvador, Isabel Pons Iranzo, Maria Assumpció Raventós i Torras, Rosa Maria Ricomà i Vallhonrat, Teresa Roca i Formosa, Isabel Rodà i de Llanza, Judith Rohrer, Teresa Sauret Guerrero, Núria Tortras i Planas, Ana Maria Viteri Benítez.

Presència invisible

I ara permeteu-me fer un homenatge a una dona que passà desapercebuda per la història, malgrat que ella va deixar molt clar que existia i que tenia poder per quedar representada de per vida. Abans, deixeu-me donar una ràpida ullada a la representació de la dona en la pintura. La història ha reflectit en la pintura, normalment, la Verge Maria i les santes, amb noms; els retaules medievals i barrocs en van plens, de dones santes amb nom. Gairebé es podria dir que les santes han estat tan representades en l'obra d'art i en la literatura com els sants.

Però hi ha un retaule a l'església de Santa Maria de Rubió, del segle XIV, on a la taula dedicada a l'Epifania vaig trobar un dels reis mags, el tercer i més jove, on porta escrita a la part inferior del vestit una llegenda. Al principi, semblaven lletres sense massa explicació. I sempre s'havia pensat això, que era el rei mag (en aquella iconografia encara no hi havia el rei negre, Baltasar).

Vaig arribar a llegir la paraula: F. Savellà. I efectivament, vaig poder demostrar que fa referència a Francesca de Timor, senyora de Savallà i de Rubió (entre altres possessions de la zona de la Conca de Barberà i de la Segarra), qui degué ser la promotora del retaule de Rubió. A la vora del vestit del "rei

mag" es pot llegir en lletres gòtiques "F. Savella", que no és una altra que Francesca, camuflada com a rei mag. Aquest personatge té uns trets femenins molt clars, i també la indumentària és femenina i pròpia de la moda del moment medieval en què està còpsada la figura. Podríem dir com a hipòtesi versemblant que Francesca de Timor i de Savallà devia encarregar el retaule al Mestre de Rubió entre 1360 i 1380. Francesca va quedar vídua de Gombau d'Anglesola, senyor de Castellolí, el 1362 o 1363, sense descendència; després va contraure matrimoni amb Berenguer de Boixadors, de qui va quedar vídua el 1373.

Se sap ben poc d'aquesta dama enigmàtica, Francesca: Filla de Pere de Timor i, com hem dit, casada amb Gombau d'Anglesola, de qui consta que esperava un fill quan aquest va fer testament el dia 1 de juliol de l'any de la Nativitat del Senyor de 1363, davant Pere de la Ceruylla, notari públic de Montsó. Aquest fill o filla, o bé no va arribar a néixer o va morir de ben petit, ja que, al testament, Gombau especifica que en el cas que la seva esposa no tinguí el fill, els seus béns passarien a la seva germana Sibilla, esposa d'Arnau d'Erill. Amb Berenguer de Boixadors va tenir dos fills, Berenguer i Bernat, tots dos morts el 1408; però va ser Bernat qui va succeir-la en els senyories que li havien pertangut, i qui, casat amb Margarida de Palou, la va fer àvia de sis néts: Aldonça, Francesc, Elisabet, Margarida, Beatriu i Joan. Els dos fills barons van ser emancipats de la pàtria potestat pel rei Joan I, a petició del seu pare i abans d'arribar a la majoria d'edat, el 27 de juliol de 1390, davant del notari Pere Ça Calm. Seria Joan de Boixadors, el petit, qui heretaria el senyoriu de Savallà. Sigui com sigui, Francesca de Timor, senyora de Rubió i de Savallà, seria la benefactora o donant del retaule de Rubió, en el qual va voler deixar de manera molt subtil la seva empremta, potser en un acte de pregària per tenir descendència, ja que la línia Anglesola havia quedat truncada.

Aquesta dona no era acadèmica, però la seva educació i la seva dignitat la van conduir a transmetre'ns una peça d'art de primera magnitud per a la pintura gòtica catalana, i un enigma que tard o d'hora s'havia de descobrir. Només va caler paciència. I tossuderia. I d'això, les dones en sabem. Acadèmiques o no.

ISABEL CAMPI

Acadèmica de número de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Les dones membres de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

La meua petita contribució a la *1a Jornada de Presència, visibilitat o invisibilitat de les dones acadèmiques en l'àmbit de les Humanitats* surt de les llistes de les dones que han estat elegides membres de la RACBASJ. El buidat per anys que he pogut fer a partir de l'anuari 2015-2016 és força significatiu. Com que no és excessivament abundant es pot transcriure. Hi he trobat alguna discrepància cronològica ja que els llistats generals i els específics no sempre coincideixen però, en general, semblen força fiables.
1850 Any de la fundació de l'Acadèmia

ACADÈMIQUES DE NÚMERO

1980 Montserrat Gudiol
1996 Helena Cambó
1997 Pilar Vélez
2005 Lluïsa Granero
2008 Mireia Freixa
2011 Isabel Campi
2012 Montserrat Isern
2013 M. Rosa Vives
2014 Raquel Lacuesta
Total 9

ACADÈMIQUES SUPERNUMERÀRIES

1998 Cecília Colien Honegger
Total 1

ACADÈMIQUES D'HONOR

2012 Liliana Godia
2015 Montserrat Torrent
2016 Amèlia Riera
2016 Degana de la Facultat de Belles Arts, M. Dolors Tapias
Total 4

ACADÈMIQUES CORRESPONENTS PER CATALUNYA

1982 Isabel de Rodà (Aiguafreda)
2000 Eva Maria Koppel (Tarragona)
2002 M. Assumpció Raventós (Sant Sadurní d'Anoia)
2012 Rosa M. Ricomà (Tarragona)
2015 Glòria Bosch (Tossa de Mar)
Total 5

ACADÈMIQUES CORRESPONENTS FORA DE CATALUNYA

1954 Anna Hyatt-Hungtington (Nova York)
1975 Isabel Pons (Rio de Janeiro)
1980 Magdalena Leroux (Madrid)
1981 Leslie Freeman (EUA)
1985 Teresa Roca (Llinars del Vallès)
1991 Teresa Sauret (Màlaga)
1996 Ana M. Viteri (Quito)
1998 Carme Olària (Castelló)
2006 M. Lluïsa Borràs (Palafrugell)

2006 Rosa M. Fernández (Santiago de Compostella)
2009 M. Antonietta Crippa (Milà)
2009 Begoña Lolo (Madrid)
2010 Hortensia Núñez (Madrid)
Total 13

ACADÈMIQUES D'HONOR

1981 Victòria dels Àngels
1994 Mercè Llimona
1999 Alícia de Larrocha
Total 3

SECRETÀRIES

2014 M. Rosa Vives
Total 1

PRESIDENTES

0

TOTAL RACBASJ 36

Reflexió

Deixant de banda els discursos victimistes i els sòlids arguments que des la història i la crítica feministes es proposen com a causa de la discriminació de les dones en tota mena de camps del coneixement –tant en l'àmbit de la ciència com de les humanitats– aquí em voldria fixar en dades empíriques.

L'escassa presència de les dones a l'Acadèmia no és solament un fidel reflex del nul paper que ha tingut la dona fins fa poc a la nostra societat sinó que també és un fidel reflex de la seva professionalització. No sabem quantes dones es guanyaven la vida mitjançant l'exercici de les arts a Catalunya des de 1850 fins 1980 i, suposant que n'hi hagués, ja a la primera meitat del segle XX –com Lluïsa Vidal, Conxa Sisquella o Felícia Fuster–, l'Acadèmia no les va reconèixer.

Aquí hem de fer notar que la primera dona que hi va entrar ni tan sols era catalana, sinó que va ser una senyora que ho va fer com a acadèmica corresponent per Nova York i, per tant, bastant llunyana: Anna Hyatt-Hungtington (1954).

Com es pot veure la primera dona que va entrar com a acadèmica de número de l'Acadèmia va ser la insigne pintora Montserrat Gudiol (1980). O sigui, 130 anys després de la fundació de l'entitat.

Atès que l'entrada a la RACBASJ es produeix generalment com a reconeixement a una trajectòria, no es pot esperar que els seus membres siguin gaire joves. Calen 30-40 anys de vida molt activa per a que els teus pars et reconeixin. Les dones que van entrar als anys 80-90 del segle XX ho van fer perquè es van professionalitzar a la postguerra, una època en que era molt difícil per a una dona sortir dels estrets marges d'actuació que la societat li definia. Conec casos de dones casades amb pintors, que no es van professionalitzar per no fer ombra als seus marits.

En qualsevol cas es pot comprovar que des del segle XXI l'entrada de dones a la RACBASJ s'intensifica molt. Això no només té a veure amb l'alleujament de les actituds discriminatòries i defensives per part dels professionals (homes) sinó també amb l'entrada massiva de la dona catalana a la universitat els anys 60-70. O sigui ara fa 40 anys.

La gran quantitat de noies que fa quatre dècades van gaudir de formació superior en igualtat de condicions que els nois han excel·lit com ells i no és estrany que ara entrin a l'Acadèmia a raó d'una per any.

I per fi tenim una dona amb el càrrec de secretària! La M. Rosa Vives, i espero que no triguem una eternitat a tenir-ne una de presidenta...

En general sóc optimista. Qualsevol que trepitgi la universitat actualment sap que les noies tenen una presència abassegadora en les carreres d'art, humanitats, dret o medicina. Aquesta onada, òbviament,

trigarà a donar fruits però hi haurà un dia en què a l'Acadèmia hi haurà tants homes com dones. És una qüestió generacional.

Tot i això no ens hem de conformar amb esperar que ens arribin més dones de manera “natural”. Crec que a l'Acadèmia hi ha omissions alarmants i em sabia greu que brillantíssimes dones que actualment són referents culturals es morissin sense haver-hi entrat. Per què no tenim a Montserrat Caballé o a Leonora Milà en el camp de la música? Per què no es proposen dones que han excel·lit en la gestió de museus com Rosa M. Malet o Cristina Mendoza? O erudites historiadores de l'art que han investigat períodes de la història de l'art català que romanien ignorats –Mercè Vidal (Noucentisme), M. Àngels Fondevila (Art Déco)– o de les arts decoratives –M. Teresa Sala (Tallers Busquets), Mònica Piera (Mobiliari català-Associació Estudi del Moble)–, etc. També penso en fotògrafes com Colita o Joana Biarnès que no són precisament joves, i amb directores de teatre com Carme Portaceli.

Aquesta sèrie de noms que proposo és totalment improvisada i ben segur que les dones de l'Acadèmia en poden aportar molts altres. Sóc conscient que l'Acadèmia té normes molt estrictes d'ingrés. Però això no obsta per a què no tinguem una llista de candidates preparada. En opinió meva cal fer justícia i quedaríem molt malament si tinguéssim una actitud passiva o complaent. És l'Acadèmia un club tancat, encarcerat i masculista? Probablement sí, però potser hauríem d'emprendre petites reformes per a que ho sigui menys en el futur. La presència de les dones serà un bon indicatiu de canvi.

MONTSERRAT TORRENT

Acadèmica d'honor de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Després de la Guerra Civil, el meu pare, preocupat per donar als seus set fills un mitjà de subsistència, va resoldre que deixés la formació a l'Acadèmia Marshall i ingressés al Conservatori Municipal de Música de Barcelona. Allà vaig estudiar la carrera de piano, l'instrument que probablement m'hauria acompanyat tota la vida. Durant la postguerra, però, l'exigència que les noies féssim un servei social va fer que em matriculés d'orgue per poder tocar dignament a l'església de Santa Coloma de Farners, on estuejava amb la família. En interpretar el primer coral de Bach, aquest repertori –no pas l'instrument, perquè els orgues que hi havia en aquell moment eren molt precaris– va provocar una emoció

definitiva en la meua vida i vaig decidir renunciar al piano perquè sentia que mai no em podria donar el mateix goig.

Amb tot, els inicis no van ser fàcils. Van sorgir veus que m'acusaven de creure'm una il·luminada, de tenir la veritat absoluta sobre la interpretació de l'orgue. Rebia cartes injurioses d'organistes que asseguraven que l'orgue era un instrument totalment masculí. "Què s'ha cregut, aquella noia?", deien. I aquella noia no volia il·luminar res ni eclipsar ningú: a mi tot allò m'era indiferent perquè la meua intenció només era gaudir personalment de l'orgue.

Sens dubte, el fet de ser dona va enverinar encara més aquesta gelosia que potser també hauria existit d'una altra manera. En el meu temps, no hi havia tantes dones organistes com ara: tan sols coneixia Maria Blasco, de qui em vaig fer molt amiga, però que pràcticament no exercia. A mi, en canvi, no m'ho perdonaven i de vegades ho deien obertament.

Al llarg de la meua carrera, he notat aquesta animadversió en diverses ocasions. Recordo dues anècdotes ocorregudes a El Escorial, on l'organista titular no em deixava cap moment per assajar ja que l'església estava ocupada amb casaments i compromisos inexistents. Quan vaig amenaçar d'anul·lar el concert, les excuses van quedar al descobert i vaig ser criticada pel meu suposat mal caràcter. Anys més tard, preparant els sis concerts del pare Soler al costat de Guy Bovet, vam haver d'interrompre l'assaig perquè un individu que ens escoltava cridava amb indignació cada vegada que em disposava a tocar un fragment solista, acusant-me de deixar el meu company de banda. Finalment, a la catedral de Toledo, els canonges van alterar l'hora d'un concert que hi tenia programat per tal que el temple estigués tancat al públic: vaig tocar tan sols per a dues persones.

Sortosament, a poc a poc hi va haver una acceptació: alguns compositors van començar a dedicar-me les seves obres i vaig ser molt ben rebuda a les orquestres amb què vaig col·laborar, on també hi havia dones arpistes i violinistes. I sense proposar-m'ho, de manera simultània a la pedagogia, se'm va obrir el món del concertisme.

Fa un temps, Carles Guinovart i Albert Blancafort em van proposar com a membre de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. Recordo que vaig assistir a l'acte de nomenament sense saber que hi hauria de dir unes paraules, de manera que quan m'ho van demanar em vaig veure obligada a improvisar. Llavors, vaig explicar el daltabaix que hi havia hagut a casa quan vaig anunciar que deixava el piano –l'instrument domèstic per herència de la meua mare–, per l'orgue, que consideraven un instrument fred, pràcticament una màquina, ja que no permet graduar la intensitat del so. Anys més tard, vaig comprovar que aquesta era la mateixa opinió que en tenia Pau Casals. La meua dèria ha estat sempre fer que aquesta màquina fos expressiva per altres mitjans, i mitjançant l'agògica, l'acceleració, el retard, la respiració i l'accentuació expressiva –encara que no sigui certa–, crec també haver aconseguit emocionar el públic alguna vegada. Finalment, doncs, l'orgue també ha acabat essent un instrument sensible.

MIREIA FREIXA

Acadèmica de número de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Estimades companyes i companys,

No puc estar aquí perquè avui mateix inaugurarem al Museu d'Història de Catalunya l'exposició "Josep Puig i Cadafalch, arquitecte de Catalunya" i no tenim, per molt "superdones" que siguem, el do de la ubiqüitat.

Hem estat superdones i hem lluitat, però el futur ens ha de regalar que el feminisme, la feminitat, pugui sobreviure en un clima de normalitat en relació amb el nostre entorn. Nosaltres volem ser "normals". Jo, nosaltres, sí.

Fa uns anys, l'escriptor Pérez Esquivel va dir en una conferència que l'única revolució que s'havia guanyat al segle XX, era la de les dones. No és del tot cert, hi ha encara molta feina a fer, però trobades com aquesta ens poden ajudar a reflexionar.

GLÒRIA BOSCH i MIR

Acadèmica corresponent de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

LA VISIÓ REDUCCIONISTA O EL “VOSTÈ FA L’OBRA COM UN HOME!”

El fet que avui estem parlant d’aquest tema, és un indicatiu clar de la resistència a integrar la dona en el món cultural. L’Observatori Cultural de Gènere i el MAV (Mujeres en las Artes Visuales)¹, s’han preocupat de fer recerques amb informes que delaten les deficiències: la presència en les col·leccions i en les exposicions no ens dona cap mena d’igualtat i les persones que, al llarg dels anys, hem ocupat càrrecs directius en diferents institucions i entitats privades, ens adonem que cal “lluitar” per aconseguir un percentatge d’equilibri en el sector artístic. Direcció no vol dir decisió en tot sinó ser una persona que fa de mitjancera amb presidents, patronats, càrrecs polítics..., per arribar a un consens. De fet, et trobes just al mig i he de dir que, des del 1995 cap aquí, moltes vegades he hagut de sentir comentaris que et farien baixar la persiana si no fos perquè cal resistir sempre per tirar endavant i avançar a poc a poc. Una vegada, després d’un treball de buidatge sobre la baixa representativitat de la dona, la resposta no va anar en la línia de procurar estudiar el problema i alimentar la possibilitat d’incrementar-ho amb dones artistes. Ben al contrari, se’m va dir que “si no hi són és perquè no mereixen ser-hi”. Les invisibles i l’enigma dels límits de gènere et porten a valoracions que al·ludeixen a una manca de força i, si penso en això, fent ús de l’hemeroteca, em puc traslladar a París, entre 1910-1920, amb crítics d’art que per valorar l’obra d’una dona artista utilitzaven la paraula “virilitat”, però podríem fer un salt cap aquí, cap al nostre segle, llegir escrits de Siri Hustvedt i centrar-nos en com algunes dones, per potenciar el seu art, busquen la manera d’amagar-se sota noms d’home, i com el reconeixement en percentatges pot esclatar de la manera més arbitrària. Sempre m’he quedat amb ganes de muntar una exposició sense noms i posar a tota la gent que pensa aquestes coses davant l’obra anònima, sense dir a qui pertany. Però el més trist, almenys per a mi, és que en aquest moment encara ens trobem en un context on a l’hora de valorar un treball la condició vagi lligada al gènere.

En aquest informe al que em refereixo i que podria fer extensiu al món de l’Acadèmia, quedava molt clar que a Barcelona (on es va fer el buidatge de tants per cents), l’únic punt on hi havia aquesta igualtat entre homes i dones artistes, era la Fundació Miró, mentre tots els altres llocs de referència no podien parlar d’equitat, amb tot i que els pitjors se situaven en el 0% de dones en exposicions. Com deien les responsables de l’informe, amb uns resultats així no “podem romandre indiferents”. Tot i que la creació actual se situa en un espai fronterer que no té res a veure amb el context tancat que l’envolta, quan parlem de l’art i de la dona, encara hi ha lectures plenes d’estereotips, percepcions fragmentades i pensades en funció d’unes etiquetes tan antigues que fan basarda només de pensar-hi.

Precisament fa temps que estic buscant vies a través de la Fundació Vila Casas per donar més representativitat a les dones artistes que tenim en el fons de fotografia i busco fórmules per descodificar les mirades reduccionistes, espais fronterers on els diàlegs es puguin equilibrar. A la primavera de 2018, cada espai de la permanent té una dona convidada a generar el relat. Un dels meus objectius dels darrers anys s’ha centrat en activitats com *L’Artista del Fons o Diàlegs amb la col·lecció*, petites mostres que han permès accedir a noms com el de Margarita Andreu (que ja havia tingut la seva exposició a Barcelona, als Espais VolArt), Alícia Framis, Vanessa Pey, Anne Roig, Carme Masià, Mar Serinyà, Marta Vergonyós, Maria Alzamora, Mapi Rivera, Teresa Romanillos, Anna Bahí, Mariona Esteva, Tura Sanz, Rosó Cusó, etc.

Queda clar que cal buscar estratègies educatives per donar visibilitat a la dona, més enllà de construir-se mites que serveixin per vendre, ja que la nostra societat encara no ha madurat prou i no s'entén què vol dir ser un mateix sense tenir en compte el sexe, lluny d'aquella androgínia que proposava Virginia Woolf com a metàfora que assumeix la pluralitat de persones sexuals, un espai fronterer que permeti descobrir realitats latents i imatges que qüestionin els models existents. Només des d'aquesta llibertat de ser com a individu, la creació pot saltar els límits, les barreres imposades per la convenció i reescriure o reinventar processos que permetin construir des d'altres mirades. Sí, cal revisar per assumir aquesta pluralitat necessària que, avui, encara per a moltes persones, es ven com una sola veritat. Donem-hi la volta a tot, deixem de formular pensaments tancats, i adonem-nos que tot ve d'una mateixa cortina de fum: la falsa llibertat de l'ésser humà, les barreres físiques i mentals de les persones, així com la manipulació a què estem sotmesos. Cal reflexionar i regirar els mons establerts, la façana, l'estereotip social i cultural après, i anar més enllà de la construcció que ens han creat, la que sovint repetim sense reconèixer-nos. El clixé o inconscient col·lectiu només es pot resoldre des de l'art i el pensament, utilitzant els propis referents per transformar-los en altres significats que, al final, han de ser les diferències i les variants d'una identitat plural i universal. I ara som aquí, potser com diria Nicole Brossard, "a punt de refer el món". Moltes gràcies!

Glòria Bosch i Mir
14 de desembre de 2017

TERESA-M. SALA i GARCIA

Professora titular d'història de l'art. Universitat de Barcelona.

El dia 14 coincideixen tantes coses que em veig obligada a escollir i no podré assistir a la Jornada sobre Dones acadèmiques que tindrà lloc a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. No obstant això, t'envio quatre ratlles de reflexió, ja que així m'ho demanes, que si ho creus oportú pots compartir amb qui hi assisteixi. Ho faig des del compromís i el convenciment, amb veu i mirada de

dona-historiadora de l'art vinculada, des de fa més de vint-i-cinc anys, a la Facultat de Belles Arts i a Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona.

Crec que encara continua essent important parlar sobre el paper que exercim les dones en l'àmbit professional, però no només entre dones, ja que això és per a mi un dels símptomes de la desigualtat. Tanmateix, el reconeixement acadèmic, tal com està plantejat actualment, fa que moltes dones no arribin encara a llocs destacats en les institucions. Aquest és un fet que topa amb un sostre de vidre.

Crec que és el mateix exercici del poder el que crea estructures jeràrquiques que ens allunyen de la possibilitat d'exercir un altre tipus de poder, el de la convicció i el bé comú, que ens permetria canviar les dinàmiques existents per arribar-hi i fins i tot les maneres d'exercir-lo. Al meu parer, les acadèmies són o podrien ser un espai privilegiat per a l'exercici de l'autoritat moral. I en aquest sentit, les dones de l'Acadèmia poden i estan en una posició privilegiada per exercir aquest tipus d'autoritat, que de forma col·laborativa pugui fer-se ressò de les veus creatives, visibilitzar i reclamar oportunitats en el terreny de les arts i la cultura. Les dones acadèmiques poden i han d'incidir amb el seu saber en la construcció d'una societat més justa i més lliure, fent que l'Acadèmia no es converteixi només en un fòrum d'intercanvi del saber pel saber, sinó que posi el saber a disposició d'un teixit social més culte (allò que deien els modernistes de l'Avenç que "la cultura ens fa més lliures").

Molts són els reptes encara pendents. Trobades com aquesta ajuden a generar idees i crear un marc d'oportunitats, que poden ser una diagnosi de la situació, que ens ajudi a valorar cap on hem d'anar. Us desitjo el millor!

Una abraçada fraternal,

A més, intervenen en el debat la senyora Dolo Pulido de l'Associació Ca la Dona; M. Assumpció Raventós, acadèmica corresponent de la RACBASJ; Amèlia Riera, acadèmica d'honor de la RACBASJ; M. Rosa Vives, acadèmica de número i secretària general de la RACBASJ i Joan Antoni Solans, acadèmic i president de la RACBASJ.

I és a mode de primera conclusió que,

MERCÈ OTERO-VIDAL

professora, activista feminista i sindicalista, representant de l'Associació Ca la Dona, ens aporta les següents notes sobre l'encontre:

Després d'haver assistit a la sessió i d'haver anat rumiant, goso fer els següents comentaris:

A) El diagnòstic de la situació de les dones en les diferents acadèmies de la ciutat va ser clar amb dades i també amb testimonis personals molt enriquidors per veure la discriminació de les dones en l'àmbit acadèmic i professional.

B) Cal prendre mesures que "corregixin" la invisibilitat i discriminació de les dones.

1. La importància d'establir una xarxa de dones de les diverses acadèmies.
2. Potser prèviament caldria que dins de cada acadèmia les dones tinguessin un "espai i temps" propi per debatre, analitzar la seva situació.
3. Caldria veure la força i les aliances que es poden establir per vèncer la inèrcia de l'organització de les acadèmies i proposar canvis en els estatuts més d'acord amb els temps actuals i amb la legislació (Llei d'igualtat de dones i homes) que preveu anar cap a la paritat.
4. Veure què passa amb les persones que formen part de més d'una acadèmia... Es podrien "lliurar" places que no fossin per defunció?
5. Es podria fer un reconeixement "extra-acadèmic" però "acadèmic" a les dones que el mereixen i que per edat en poden quedar sense? Es pot buscar una fórmula "honoris causa"?
6. Es pot establir un diàleg intergeneracional, concretament pel que fa a les dones i anar buscant formes esglaonades de pertànyer a l'acadèmia en categories de juniors i sèniors
7. Es poden fer activitats específiques en què el protagonisme de les dones com a subjectes en els diferents àmbits tinguessin visibilitat (una al trimestre estaria bé).

No vaig tenir temps d'exposar ordenadament totes aquestes propostes que són fruit de la meua experiència feminista i de pertànyer a diferents consells de dones.

Les qüestions sobre les formes de poder jeràrquic patriarcal i l'androcentrisme dominant, l'ús del llenguatge (posar el nom sencer i no la inicial, posar el cognom de la mare també), la posició de les galeries i museus, etc. estan en el rerefons de tot plegat...

I la invitació de fer una visita a Ca la Dona, com va dir la Dolo Pulido, està oberta...

Sort i sempre endavant !

Finalment volem anotar que s'han fet ressò de la jornada i que per motius d'agenda no han pogut assistir les següents persones:

Lola Badia, acadèmica de número de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
Núria Balada, presidenta de l'Institut Català de la Dona de la Generalitat de Catalunya
Jordi Bonet, acadèmic de número de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi
M. Angels Calvo, acadèmica numerària de l'Acadèmia de Ciències Veterinàries de Catalunya, de la Reial Acadèmia Espanyola de Doctors, de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya i de la Reial

Acadèmia de Medicina de Catalunya

Ada Colau, alcaldessa de Barcelona

Rosa M. Fernández, acadèmica corresponent de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Maribel Giner, directora gerent Biblioteca Pública Arús

Montserrat Isern, acadèmica de número protectora de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Eva Maria Koppel, acadèmica corresponent de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Arcadi Navarro, secretari d'Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya

Vinyet Panyella, directora del Museu de Sitges

Rosa M. Ricomà Vallhonrat, acadèmica corresponent de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Isabel de Riquer, acadèmica de número de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Isabel Rodà, acadèmica de número de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i acadèmica corresponent de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Joan Vila i Grau, acadèmic de número de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

La direcció i coordinació de la Jornada ha estat a càrrec de la senyora M. Rosa Vives, secretària general de la RACBASJ, amb la col·laboració de les senyores Núria Nus, administrativa de la RACBASJ i Dolo Pulido de Ca la Dona.